

# VÝCHODISKÁ A PERSPEKTÍVY EKOSOCIÁLNEJ PRÁCE

*Background and perspectives of eco-social work*

Jana LEVICKÁ, Monika ORLÍKOVÁ

## ABSTRAKT

Prostredie je fenomén, ktorý ovplyvňuje každého človeka a často aj bez toho, aby si jednotlivci tento vplyv uvedomili. Odborný záujem o prostredie sa v sociálnej práci objavil už v 19. storočí. Chápanie prostredia sa v rámci profesie dynamicky premieňalo v závislosti od stavu poznania v sociálnej práci a v sociálnych vedách. Od počiatočnej orientácie sociálnej práce zameranej výhradne na sociálne prostredie sa diskurz posunul k prijatiu širšieho konceptu prostredia, ktorý je aktuálne spojený aj s otázkami transformácie sociálnej práce. Sociálna práca tým lepšie reaguje na potreby doby. Cieľom tejto teoretickej štúdie je priblížiť súčasný diskurz v ekosociálnej práci vzťahujúci sa k miestu a významu prostredia v sociálnej práci a naznačiť možnosti implementácie tohto prístupu do domácej praxe.

**Kľúčové slová:** Prostredie. Sociálna práca. Environmentálna kríza.

## ABSTRACT

The environment is a phenomenon that affects every person, often without individuals realizing this influence. Professional interest in the environment appeared in social work as early as the 19th century. The understanding of the environment has dynamically changed within the profession depending on the state of knowledge in social work and social sciences. From the initial orientation of social work focused exclusively on the social environment, the discourse has moved to the adoption of a broader concept of environment, which is currently also associated with issues of social work transformation. Social work responds better to the needs of the times. The aim of this theoretical study is to approximate the current discourse in eco-social work related to the place and importance of the environment in social work and to indicate the possibilities of implementing this approach into domestic practice.

**Key words:** Environment. Social work. Environmental crisis.

## ÚVOD

Prostredie vždy nejakým spôsobom rezonovalo v sociálnej práci. „*Za jednu z najstarších snáh o skúmanie vplyvu životného prostredia na sociálne fungovanie jednotlivcov a rodín je možné oprávnené pokladať prácu Octavie Hill (1875), ktorá venovala mimoriadnu pozornosť bývaniu chudobných londýnskych robotníckych rodín*“ (Levická 2023, s. 9). Chápanie a význam prostredia pre sociálnu prácu sa prirodzene za ostatných 150 rokov viackrát zmenilo. Viac ako

sto rokov prevažovalo medzi sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi zúžené chápanie prostredia. V praxi, aj vo výskume či vzdelávaní sa pod prostredím rozumelo predovšetkým sociálne prostredie, teda prostredie tvorené interpersonálnymi vzťahmi (Besthorn 2002; Coates 2004; Dominelli 2013). A to aj napriek skutočnosti, že v rámci vzdelávania boli študentky a študenti vedení k tomu, aby vedeli zhodnotiť bytové prostredie z hľadiska jeho kvality a možného negatívneho vplyvu na zdravie a vývoj detí, ktoré v ňom žili. Znečistené prostredie bolo už v 19. storočí dávane do súvisu so zlým zdravotným

stavom, s množstvom závažných ochorení ako napr. TBC a pod. (Fry 1827; Hill 1875; Shulpe, in: Levická et al. 2018). Nekvalitné životné prostredie bolo dokonca spájané s patologickým správaním jeho obyvateľov. Ako však upozorňovali Fry (1827); Hill (1875); ale tiež Addams (1909; 1910; 1930) príčinou problémového správania nie je ich národnosť, rasa, alebo pôvod, ale extrémna chudoba, ktorá často ničí aj ich základné morálne ctenie.

Vplyvu tzv. širšieho prostredia sa v kontexte sociálnej práce u nás venovali napr. *Inocent Arnošt Bláha* (1925); *Krakešová-Došková* (1946) a pod. Na Slovensku boli nevhodné, či nezdravé bytové podmienky indikáciou pre vyňatie dieťaťa z rodiny až do nadobudnutia účinnosti zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. Otázkam vplyvu prostredia sa venovali domáci autori a autorky takmer výlučne vo vzťahu k vzniku problémového, antisociálneho až kriminálneho správania ľudí. Prostredie bolo v týchto prácach predstavované ako jeden z činiteľov zapríčiňujúcich patologické zmeny osobnosti, v dôsledku čoho autori a autorky prirodzene inklinovali k prípadovej sociálnej práci.

Dlhodobé preferovanie terapeutickej paradigmy spôsobilo, že sociálni pracovníci začali minimalizovať, alebo ignorovať vplyv prírodného a tzv. vybudovaného prostredia na ľudské zdravie. S takýmto chápaním sociálnej práce sa u viacerých autorov stretáme aj dnes. Zmeny nastávali postupne najskôr v spojitosti s **radikálnou** (Bailey, Brake 1975, Ferguson, Woodward 2009; Fook 1993; Galper 1980) a **kritickou** (Adams, Dominelli, in: Payne 2002; Fook 2002; 2012; Healy 2000; Ife 1997; Mullaly 1993) sociálnou prácou a neskôr so zhoršujúcim sa životným prostredím, ktoré už koncom 20. storočia nadobudlo globálne rozmery. Rambarre (2014) spája nástup záujmu o tzv. rozšírené prostredie s postupnou dominanciou systémových prístupov v sociálnej práci. Systémový prístup priniesol aj zmenu paradigmy, respektíve viacerých snáh o nastolenie novej

paradigmy, až sa napokon koncom 70. rokov minulého storočia definitívne presadila paradigma „*Person-in-Environment*“<sup>1</sup>.

## 1 Východiská ekosociálnej práce

Ak budeme hľadať východiská ekosociálnej práce, budeme sa pohybovať po dvoch základných trajektóriách. Prvou z nich bude kríza životného prostredia a druhou budú teoreticko-empirické diskusie o úlohách a cieľoch sociálnej práce v súčasnosti.

A) Kríza životného prostredia, alebo tiež environmentálna kríza je v podstatnej miere zapríčinená konfliktom medzi filozofiou neustáleho hospodárskeho rastu a snahou o udržanie zdravého životného prostredia. Prvé prejavy krízy životného prostredia sa vyskytli v menej ekonomicky rozvinutých krajinách, alebo v odlahlých častiach planéty ako je napr. *Antarktída*. Následne sa vyskytovali v pobrežných oblastiach *Ázie, Ameriky* a pod. Skutočnosť, že prejavy krízy životného prostredia sa len pomaly prejavovali v európskych krajinách podporovalo tvrdenia, že environmentálna kríza reálne neexistuje. Od začiatku milénia sa však s prejavmi krízy životného prostredia, medzi ktoré patria: *prívalové dažde, tajfúny, záplavy, ale aj ničivé suchá, hurikány, tajfúny, supercely, veterné smršte, extrémne snehové búrky, nárast priemernej teploty* atď. stretli obyvatelia prevažnej časti sveta. Ak aj na chvíľu pripustíme možnosť, že environmentálne krízy sú pravidelne sa opakujúcimi vývojovými cyklami Zeme, nie je možné poprieť, že „*Stály hospodársky rozvoj je spojený s necitlivým prístupom k životnému prostrediu. Následkami tohto prístupu sú napr. lokality s nebezpečným toxickým odpadom, kontaminácia pôdy, vodných tokov, znečistenie ovzdušia, stále sa zväčšujúci počet a objem skládok odpadu a pod. Hospodársky rast zároveň negatívne zasahuje práve najchudobnejšie skupiny obyvateľov, a to ako v globálnom, tak i v lokálnom pohľade*“ (Levická 2023, s. 11). Kríza životného prostredia sa napokon stala témou širokej odbornej aj verejnej diskusie,

<sup>1</sup> Person-in-Environment v literatúre je zaužívaná skratka PIE.

ktorú už od 80. rokov 20. storočia zastrešuje OSN. K otvorenej globálnej diskusii prišlo až vtedy, keď sa životné podmienky na Zemi zhoršili natoľko, že niektorým formám života začal hroziť zánik. „*Brundtlandova komisia založená OSN v roku 1983, ktorá je vo svojej podstate formálne usporiadanou svetovou komisiou pre životné prostredie a rozvoj, opakovane upozorňuje, že **mier, bezpečnosť, rozvoj a životné prostredie sú vzájomne prepojené***“ (Levická 2023, s. 22). Tvrdenia, že medzi životným prostredím a vojnovými konfliktmi existuje vzájomná súvislosť, nie sú ojedinelé, aj keď niektorí účastníci globálneho diskurzu tento vzťah popierajú. Práve životné prostredie často býva spúšťačom menších i väčších vojnových konfliktov. Nerovnosti v prístupe k potravinám, k vode, k vzdelaniu atď. narúšajú globálnu solidaritu. Ako uviedol vo svojej správe generálny tajomník OSN António Guterres (2021), klimatické zmeny pôsobia ako **multiplikátory krízy**, keďže je v nich potenciál vyvolania konfliktu, prípadne zhoršenia už existujúceho konfliktu, pretože ovplyvňujú potravinovú bezpečnosť, ohrozujú prírodné zdroje potrebné pre život a menia migračné vzorce. Na zasadnutí Bezpečnostnej rady OSN (2021) zaznelo tiež upozornenie na následky takých konfliktov, ktorými sú: **hlad, chudoba, komplikované humanitárne situácie, vnútorné vysídľovania ako dôsledok klimatických zmien, migračné vlny** smerujúce do EU, USA a pod. Vojnové konflikty prehĺbujú chudobu, štrukturálne násilie, útlak a degradáciu ľudskej komunity (Schmitz et al. 2012). Okrem týchto „viditeľných“ dopadov environmentálnej krízy existuje množstvo menej známych problémov, ktorým pozornosť venuje užšia skupina odborníkov. Už začiatkom milénia sa pritom potvrdilo, že znečistené ovzdušie v mestách zvyšuje chorobnosť obyvateľov miest, ale nielen ich. Znečisťujúce látky z jedného miesta môžu ovplyvniť kvalitu ovzdušia v iných miestnych, regionálnych alebo medzinárodných oblastiach (Akimoto 2023). Diskurz o environmentálnej kríze sa nevyhol ani filozoficko-etickému dôvodom tohto stavu. K najčastejším príčinám patrí zmena životného štýlu a zmena

v hodnotovej preferencii. Orientácia na konzumný spôsob života, posilnený rozširujúcim sa individualizmom, neovplyvnil len jednotlivcov, ale spôsobil aj zmeny vo vnútri fungovania jednotlivých komunít. Clark (1989, s. 311) tvrdí, že: „*Čoraz viac sa západné spoločnosti stávajú zhromaždeniami nešťastných, odcudzených jednotlivcov, hrdých na svoju slobodu od závislosti na druhých neuvedomujúcich si, že práve odmietanie ich vzájomnej príbuznosti vytvára ich nešťastie*“. Podobne sa vyjadril aj Hawken (1993, s. 5) podľa ktorého, „*ničenie životného prostredia je nevyvrátiteľne spojené so západnými konštruktmi individualizmu, konzumizmu a neobmedzeného rastu. Industrializovaná spoločnosť úplne prirodzene vytvorila dominantnú komerčnú kultúru, ktorá verí, že všetky zdroje a sociálne nerovnosti je možné vyriešiť rozvojom, vynálezmi, vysokými financiami a rastom...*“.

B) Viacerí autori už od 70. rokov minulého storočia poukazovali na nespokojnosť s dominanciou terapeutickú paradigmu v sociálnej práci, ktorá neposkytuje ani teoretické objasnenia, ani praktické postupy pre riešenie sociálnych problémov spojených s chudobou, sociálnou exklúziou, diskrimináciou, či sociálnou nespravodlivosťou (Bailey, Brake 1975; Solomon 1976; Galper 1980; Mullaly 1993; Ife 1997; Fook 1993; 2002; 2012; Healy 2000; Reisch, Andrews 2001; Ferguson, Woodward 2009; Zapf b.r.v, 2010). Títo autori a autorky poukazovali na fakt, že v rámci profesie existuje konsenzus na systémovom prístupe k riešeniu sociálnych problémov, preto nie je vhodné zužovať prostredie len na sociálne prostredie. Potrebu integrovať prostredie v celej jeho šírke do pozornosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok odôvodňovali predovšetkým dopadom zhoršujúcich sa životných podmienok na kvalitu života v kontexte etického záväzku profesie prispievať k zlepšeniu života svojich klientov. Environmentálny diskurz v rámci sociálnej práce zosilnel v prvej dekáde nového milénia, kedy sa objavili otvorené požiadavky, aby sa táto problematika stala povinnou súčasťou pregraduálnej prípravy sociálnych pracovníkov a pracovníčok. Fakt, že vzdelávanie, aj prax sociálnej práce

zanedbáva biofyzikálne prostredie a jeho význam pre jedinca aj spoločnosť je síce známy, ale profesia dostatočne neusiluje o zmenu situácie (Gray, Coates 2015; Harris, Boddy 2017). Ako tvrdí Zapf (2010, s. 30) „*verejnosť od sociálnej práce, ktorá dlhodobo deklaruje svoju orientáciu na človeka v prostredí (PIE), očakáva, že sociálna práca bude hrať vedúcu úlohu v interdisciplinárnom úsilí o riešenie environmentálnych hrozieb, ktoré sú percipovanou prekážkou pre dosahovanie ľudského blaha*“. Zapf kriticky dodáva, že sociálna práca v tomto smere buď mlčí, alebo reaguje menej ako by bolo potrebné. Levická (2023, s. 17) uvádza, že Forman „*v prospech posilnenia orientácie sociálnych pracovníkov na životné prostredie uvádza nasledovné skutočnosti*:

a) *v ostatných dekádach sme svedkami eskalácie duševných ochorení, ktoré súvisia so životným prostredím,*

b) *je stále ťažšie riešiť nenaplnené potreby duševného zdravia,*

c) *kríza životného prostredia poukazuje na význam emocionálnej odolnosti, sociálnych väzieb, potreby rozvíjať schopnosti reagovať na klimatické a ekologické zmeny,*

d) *uvedomenie si, že kríza životného prostredia môže ohroziť emocionálnu stabilitu niektorých jedincov.*“

Napokon bola myšlienka rozšíreného chápania prostredia v sociálnej práci pozitívne akceptovaná. „*V súvislosti s týmto novým, rozšíreným vnímaním prostredia v sociálnej práci sa postupne vyformovali tri dominantné prístupy, ktoré sú označované ako **environmentálna sociálna práca, ekologická sociálna a zelená sociálna práca***“ (Levická 2023, s. 12). Občas sa v literatúre stretáme s tvrdením, že ide o synonymá. S takýmto zjednodušeným chápaním však nesúhlasia autorky a autori, ktorí sa dlhodobejšie zaoberajú práve miestom environmentálnych otázok v sociálnej práci. Ako napísal Rambare (2020) to, čo tieto tri prístupy spája je

záujem jednotlivých autorov o vzťah sociálnej práce a prostredia v širšom zmysle slova. Všetky tri spomínané prístupy sa zaoberajú tým, ako environmentálne problémy ovplyvňujú ľudí a komunity, čo je vo vedomí spoločnosti spájané predovšetkým s extrémnym počasím a klimatickými zmenami (Muldon 2006).

## 2 Životné prostredie ako objekt sociálnej práce

Životné prostredie sa napokon stalo konceptom, ktorý sa v sociálnej práci ustálil natoľko, že v súčasnosti je pokladané za legitímnu súčasť teoretického záujmu a praktického výkonu sociálnych pracovníkov a pracovníčok.<sup>2</sup>

Dominelli (2013), ktorá presadzuje filozofiu **zelenej sociálnej práce**, ju charakterizuje formu praxe, ktorej cieľom je podpora blaha ľudí a životného prostredia. Podľa nej GSW<sup>3</sup> je holistický a mnohostranný rámec pre nazeranie na prax sociálnej práce, ktorej cieľom je reštrukturalizovať status quo sociálnych, politických a ekonomických síl, ktoré negatívne ovplyvňujú planétu a ľudí na sociálnej hranici (Dominelli 2012). GSW skúma vzájomnú prepojenosť medzi environmentálnou nespravodlivosťou, sociálnou nespravodlivosťou a **neoliberalistickým myslením**, a tým, ako ovplyvňujú blahobyt ľudí (Dominelli 2012; 2013). Výhodou konceptu GSW je podľa Dominelliovej aj rozšírenie poznatkovej bázy všeobecnej sociálnej práce o sociálnu prácu pri katastrofách. Cieľom „*zelenej sociálnej práce*“ je spolupodieľať sa na obnove a ochrane „*životaschopnej zeme*“ a spoločnosti, ktorá zabezpečí spravodlivú distribúciu a zdieľanie zdrojov a príležitostí (Dominelli 2014).

V súvislosti s **ekosociálnou prácou**, ktorú Boetto (2017) charakterizovala ako prax sociálnej práce, ktorá kladie dôraz na základné

<sup>2</sup> Niektorí autori používajú termín „prístup/prístupy“, ale iní píšú o paradigmách. Vzhľadom k obmedzenému rozsahu príspevku sa tejto diskusii nebudem venovať a odkážem čitateľov na literatúru, ktorá je dnes už dostatočne široká a dostupná.

<sup>3</sup> GSW je skratka pre zelenú sociálnu prácu. Odvodená je z prvých písmen názvu v anglickom jazyku: green social work.

ekologické hodnoty, *akými sú holistické perspektívy, kultúrna rozmanitosť a udržateľnosť*. Stamm (2023) uvádza, že **ekosociálna paradigma** vychádza z predpokladu, že ľudia sú súčasťou prírody, a tiež z presvedčenia, že prírodné prostredie hrá kľúčovú úlohu pri nastolovaní blaha pre všetky ľudské bytosti. V *ekosociálnej paradigme sa spája sociálna práca s prírodným prostredím, klimatickou krízou a trvalo udržateľným rozvojom* (Krings et al. 2018; Stamm 2021). Ekosociálna paradigma v sebe obsahuje dva základné princípy, a to **princíp environmentálnej spravodlivosti a princíp environmentálnej udržateľnosti** (IASSW 2012; IFSW 2014), čím prekračuje vlastné hranice a absorbuje aj prístupy spojené s environmentálnou, ekologickou, či zelenou sociálnou prácou (Dominelli 2012; Gray et al. 2012). Ekosociálna práca je úzko prepojená s filozofiou udržateľného rozvoja. Zdôrazňuje, že využívanie prírodných zdrojov za účelom zabezpečenia blahobytu ľudí nesmie prehlbovať environmentálnu krízu. Na makrorovine sa potom profesia musí zapájať do hľadania udržateľných spôsobov pomoci. Napriek proklamovanej orientácii ekosociálnej paradigmy na oblasť ľudských práv, je však ich význam, či už koncepčne, alebo pri aplikácii do praxe, vo všeobecnosti zanedbávaný (Stamm 2023).

Ramsay, Boddy (2017) pri obhajobe **environmentálnej sociálnej práce** argumentujú tým, že tento koncept vychádza z aplikácie základných hodnôt, zručností a znalostí sociálnej práce do praxe s cieľom pomôcť odborníkom riešiť a zmierniť zhoršovanie životného prostredia, podporovať sociálne zmeny a pomáhať ľuďom pri vytváraní a udržiavaní ekologicky rozmanitého planétarneho ekosystému. **Levická (2023) uvádza, že environmentálna sociálna práca rozširuje a prepája ekosociálnu prácu a zelenú sociálnu prácu prostredníctvom kontextu ľudských práv.** Takéto chápanie nájdeme aj v tvrdení, že sociálna práca sa zoberá problémami súvisiacimi so vzťahom medzi životným prostredím a človekom, čím vznikla nová oblasť, ktorá sa nazýva environmentálna sociálna práca alebo tiež zelená sociálna práca (Ramsay, Boddy 2017), vďaka

čomu bol do sociálnej práce aplikovaný aj koncept trvalo udržateľného rozvoja. V rámci globálneho spoločenstva sociálnych pracovníkov bola práve oblasť trvalo udržateľného životného prostredia zaradená medzi štyri prioritné oblasti Globálnej agendy pre sociálnu prácu a sociálny rozvoj (Levická, J., Levická, K. 2013; Krings et al. 2020). Koncept environmentálnej sociálnej práce podporili aj IASSW, IFSW a ICSW svojou požiadavkou, aby sa jednou z hodnôt profesie stalo aj prírodné prostredie (Levická et al. 2012).

Predmetom environmentálnej sociálnej práce však nie sú len zmeny životného prostredia spojené s klimatickou krízou. Rovnako sa zameriava na dopady environmentálnych záťaží zapríčinených podnikaním, ktoré vplývajú na kvalitu života komunít žijúcich v ich bezprostrednej blízkosti. Environmentálna sociálna práca pracuje tiež so stratégiami zvládania nepriaznivých životných podmienok (Levická et al. 2012, Levická 2023; Dominelli 2012; 2013).

### **2.1 Zdravé životné prostredie ako ľudské právo**

Ukotvením životného prostredia v rámci sociálnej práce sa časť sociálnych pracovníkov a pracovníčok začala zapájať do snahy zaradiť zdravé životné prostredie medzi ľudské práva. Prvá konferencia OSN o životnom prostredí človeka sa konala v Štokholme v roku 1972, pričom väčšina zúčastnených štátov tento návrh odmietla, a to aj napriek tomu, že už v tom čase boli známe devastujúce dopady človeka na životné prostredie. Akceptácia tohto práva by znamenala zároveň aj zásah do výrobo-hospodárskych vzťahov, a na to globálna spoločnosť nebola pripravená. V priebehu času odborníci z oblasti práva postupne identifikovali päť spôsobov, ktorými je možné odvodiť **právo na zdravé životné prostredie**. Odvodzovali ho od občianskych a politických práv, od ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv, od regionálnych zmlúv o ľudských právach, od práv menšín, a od procesného práva (Lohmann 2012, in: Stamm 2023). Výsledkom tejto analýzy bolo konštatovanie, že v rôznych podobách sa právo na zdravé životné

prostredie ukrýva už v priznaných právach, aj keď nie je explicitne uvedené (Levická 2023). Táto diskusia napokon vyústila do vytvorenia pozície osobitného spravodajcu OSN pre ľudské práva a životné prostredie. Ako prvý tento post zastával John Knox<sup>4</sup>, menovaný *Radou pre ľudské práva* v roku 2015. Knox (2018, s. 6) sa o vzťahu medzi ľudskými právami a životným prostredím a záväzkami štátu vyjadril nasledovne: „**Všetky lidské bytosti závisia od prostředí, v kterom žijeme. Bezpečné, čisté, zdravé a udržatelné životné prostředí je neoddelitelnou součástí plného využívání širokého spektra lidských práv vrátane práva na život, zdraví, potraviny, vodu a hygienu.**

**Bez zdravého životního prostředí nie sme schopní naplnit' naše túžby. Možno nemáme prístup ani k minimálním štandardom ľudskej dôstojnosti**“ (Knox 2018, in: Report No A/HRC, 2019).

Po vecnej stránke toto právo v sebe zahŕňa čistý vzduch, pitnú vodu v dostatočnom množstve, zdravé a udržateľne vyrábané potraviny, netoxické prostredie, v ktorom ľudia môžu žiť, pracovať, študovať a hrať sa, zdravé ekosystémy, biodiverzitu a bezpečnú klímu. Zavedenia práva na zdravé životné prostredie je nevyhnutne spojené s požiadavkou **environmentálnej spravodlivosti**. Podstatu environmentálnej spravodlivosti charakterizoval Ingo Stamm (2023) ako spravodlivé rozdelenie environmentálnych záťaží a vybavenosti (*distributívna spravodlivosť*), využívania inkluzívnych procesov na dosiahnutie takýchto výsledkov (*procesná spravodlivosť*) a vytvárania miest, kde sa marginalizované skupiny, vrátane farebných obyvateľov a prisťahovalcov, cítia vítané a bezpečné. Environmentálna spravodlivosť potvrdzuje ekologickú jednotu a vzájomnú závislosť všetkých druhov, rešpektovanie kultúrnej a biologickej diverzity a právo na ochranu pred ekologickou deštrukciou. To zahŕňa zodpovedné využívanie ekologických

zdrojov vrátane pôdy, vody, vzduchu a potravín (Forman 2023). „*Princíp environmentálnej spravodlivosti sa neaplikuje len na ľudí, ktorých kvalitu života ovplyvňujú klimatické zmeny, uplatňuje sa aj pri ľuďoch, ktorí sú vystavení ekologickým škodám spôsobených človekom. Napríklad kontaminácia prírodných zdrojov, ako je vzduch, pôda a voda môže byť spojená s priemyselným znečistením. Poľnohospodárske postupy prispeli k významným ekologickým škodám, ako je odlesňovanie, dezertifikácia, strata rozmanitosti plodín a toxické hladiny chemikálií v našich potravinách*“ (Levická 2023, s. 34).

## 2.2 Perspektívy ekosociálnej práce

Sociálne pracovníčky a sociálni pracovníci sa v súčasnosti aktuálne usilujú o presadenie filozofie **sociálnej zmeny** smerujúcej k inkluzívnejšej a udržateľnejšej budúcnosti. Táto filozofia je postavená na chápaní človeka a širšieho prostredia ako jedného, vzájomne prepojeného celku. Pred súčasnou ekosociálnou prácou aktuálne stojí úloha: konkretizovať prepojenia medzi človekom a prírodou a diskutovať o tom, aké toto nové chápanie profesie bude mať dôsledky pre prax sociálnej práce. Z doterajších skúseností je badateľné, že ekosociálna práca otvára aj odborný diskurz o profesijnej etike a jej hodnotách. Ekosociálna práca predstavuje reflexívny prístup k hodnotám, teoretickým perspektívam a praktikám sociálnej práce v rámci rozvoja industrializmu, ekosociálna práca je holistickou transformáciou tradičnej sociálnej práce (Boetto 2017). Podobný názor zdieľajú aj Wang a Altanbulag (2022), keď píšú, že ekosociálna práca zdôrazňuje novú hodnotu profesie, ktorou je harmónia medzi ľuďmi a prírodou a integráciu blahobytu do eko-spoločnosti<sup>5</sup>. Ďalšou zmenou, ktorú podľa nich priniesla ekosociálna práca, je jej orientácia na marginalitu. Do centra pozornosti sa dostali marginalizované sociálne skupiny – ich životný štýl, kul-

<sup>4</sup> Profesor John Knox najskôr v rokoch 2012-2015 pôsobil ako nezávislý expert na ľudské práva a životné prostredie. Do tejto pozície bol vymenovaný *Radou pre ľudské práva*. Medzi rokmi 2015

až 2018 pôsobil ako osobitný spravodajca OSN pre ľudské práva a životné prostredie.

<sup>5</sup> Najjednoduchším vysvetlením termínu eko-spoločnosť je v spoločnosti preferovaný taký spôsob života, ktorý neškodí životnému prostrediu.

túra, história, sociálny status a pod. Teoretický základ sociálnej práce tvoria *teórie sociálnej spravodlivosti, feministické teórie, queer teória, antiopresívne teórie, antidiskriminačné teórie, teória intersekcionality, multikulturalizmus, ekologický prístup, kritická teória rasy*, poznanie ktorých uľahčuje pochopenie marginality (Wang, Altanbulag 2022). Ekosociálna práca poukazuje nielen na význam sociálnych, ekonomických či ekologických aspektov, ale vyžaduje, aby pri svojich intervenciách sociálni pracovníci a pracovníčky rešpektovali etnické, rasové a kultúrne aspekty sociálnych problémov. Ekosociálna práca tak požaduje, aby sociálne pracovníčky a pracovníci disponovali novými kľúčovými kompetenciami (Wang, Altanbulag 2022; Boetto 2017; Krings, Copic 2020; Ramsay Boddy 2017). Pregraduálne vzdelávanie v sociálnej práci by malo túto skutočnosť rešpektovať a upraviť svoje kurikulum tak, aby čo najefektívnejšie reagovali na prípravu svojich absolventov pre prax zameranú na tvorbu udržateľnejšieho sveta (Jones 2011). IFSW v uplynulom roku vyslovila požiadavku, aby do vzdelávania v sociálnej práci boli začlenené ekosociálne perspektívy, vďaka čomu by absolventi a absolventky získali potrebné vedomosti a kompetencie na realizáciu svojej profesie v meniacej sa spoločnosti (IFSW 2022). Jednotlivé krajiny, v ktorých vzdelávanie v sociálnej práci je koordinované profesionálnymi zväzmi, vyzývajú školy sociálnej práce, aby transformovali svoje vzdelávacie obsahy smerom k životnému prostrediu. Dôvodom je fakt, že environmentálna kríza je spojená s nárastom sociálnej nespravodlivosti, nárastom chudoby a sociálnej exklúzie, čo sú sociálne javy, proti ktorým sociálna práca bojuje od svojho vzniku. S týmito problémami bojuje aj slovenská spoločnosť a nie práve najúspešnejšie.

## ZÁVER

Kríza životného prostredia je realitou dneška. V posledných dvoch dekádach sa počet, frekvencia a intenzita rôznych negatívnych klimatických javov zvýšila a rozšírila sa

aj na geologické lokality, ktoré predtým neboli zasiahnuté prírodnými živlami. Tajfúny, prívalové dažde a lokálne suchá sa stali realitou aj na Slovensku. V SR sa tiež otvorila odborná diskusia o kvalite životného prostredia, založená na vedeckom výskume odborníkov zo *Slovenskej agentúry pre životné prostredie*, ale aj priamo na práci niektorých pracovníkov *Ministerstva životného prostredia*. Nezastupiteľné miesto v tejto oblasti patrí aj viacerým neziskovým organizáciám. Na rozdiel od zahraničia sa v tejto oblasti len minimálne angažujú slovenské sociálne pracovníčky a sociálni pracovníci (Levická 2023). Táto skutočnosť môže byť do značnej miery ovplyvnená aj veľkosťou SR, čomu adekvátne zodpovedá aj počet sociálnych pracovníkov a pracovníčok, ktorí sa angažujú v oblasti vedy, a ten nevytvára predpoklad, že sa v SR budú teoreticko-empiricky sledovať všetky problémy, ktoré sa riešia v USA, Kanade, Austrálii, alebo Číne. Zastávam názor, že ekosociálna práca, by v slovenskej sociálnej práci mala mať svoje stabilné miesto. „*Stav fyzického životného prostredia jednoznačne patrí k činiteľom, ktoré ovplyvňujú kvalitu života jedincov, rodín, skupín, komunit, a teda spoločnosti ako celku. Sociálna práca (a to aj slovenská), ako profesia deklaruje, že chce svojimi aktivitami prispieť k zlepšovaniu, alebo minimálne k nezhoršovaniu kvality života svojich klientov. Nezapojením sa do riešenia otázok krízy životného prostredia, slovenská sociálna práca nepriamo rezignuje na jeden z cieľov vlastnej profesie*“ (Levická 2023, s. 4).

## Zoznam bibliografických odkazov

- ADAMS, R., DOMINELLI, L., PAYNE, M., 2002. *Social work: Themes, issues and critical debates (2nd ed.)*. Basingstoke: Palgrave.
- ADDAMS, J., 1909. *The Spirit of Youth and the City Streets*. New York, Macmillan.
- ADDAMS, J., 1910. *Twenty Years at Hull House*. New York: Macmillan.
- ADDAMS, J., 1930. *The Second Twenty Years at Hull House*. New York: Macmillan
- AKIMOTO, H. 2003. Global air quality and pollution. [online] *Science* Dec 5;302(5651):1716-9.

- doi: 10.1126/science.1092666. PMID: 14657488. [2022-11-21].  
Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14657488/>
- BESTHORN, F. H., 2002. Radical Environmentalism and the Ecological Self.[online]. In: *Journal of Progressive Human Services*, 13(1):53-72.[2022-12-13].  
Dostupné na: 10.1300/J059v13n01\_04
- BAILEY, R., BRAKE, M. (Eds.), 1975. *Radical Social Work*. [online]. London: Edward Arnold. [2023-02-23].  
Dostupné na: [https://historyofsocialwork.org/1975\\_radical\\_social\\_work/1975%20Bailey%20Brake%20radical%20social%20work%20OCR%20C.pdf](https://historyofsocialwork.org/1975_radical_social_work/1975%20Bailey%20Brake%20radical%20social%20work%20OCR%20C.pdf)
- BESTHORN, F. H., 2012. Deep Ecology's Contribution to Social Work: A Ten-Year Retrospective. [online]. *International Journal of Social Welfare*, 21(3), 248-259. [cit. 2009-11-05].  
Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2397.2011.00850.x>
- BLÁHA, I. A., 1925. *Sociologie sedláka a dělníka*. Praha: ORBIS.
- BOETTO, H. 2017. A Transformative Eco-Social Model: Challenging Modernist Assumptions in Social Work.[online]. *The British Journal of Social Work*, 47(1):48-67 [cit. 2022-03-14].  
Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw149>
- CLARK M., 1989. *Ariadne's thread: The search for new modes of thinking*. London: The Macmillan Press Ltd.
- COATES, J., 2004. From ecology to spirituality and social justice. [online]. *Currents: New Scholarship in the Human Services*, 3(1), [cit. 2019-03-0].  
Dostupné na: <http://fsw.ucalgary.ca/currents/articles/articles/coates/index.htm>
- DOMINELLI, L., 2013. Environmental justice at the heart of social work practice: Greening the profession. [online]. *International Journal of Social Welfare*, 22(4):431-439. [cit. 2022-03-23].  
Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/ijsw.12024>
- DOMINELLI, L., 2012. *Green Social Work. From Environmental Crises to Environmental Justice*. Cambridge: Polity Press.
- DOMINELLI, L., 2014. Promoting environmental justice through green social work practice: A key challenge for practitioners and educators. [online]. In: *International Social Work*, 57(4): 338-345. [cit. 2018-03-04].  
Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0020872814524968>
- FERGUSON, I., WOODWARD, R., 2009. *Radical Social Work in Practice: Making a Difference*. Bristol: Policy Press.
- FOOK, J., 1993. *Radical Casework: A Theory of Practice*. Sydney: Allen and Unwin.
- FOOK, J., 2002. *Social Work: Critical Theory and Practice*. London: Sage.
- FOOK, J., 2012. *Social Work: A Critical Approach to Practice*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- FORMAN, A., 2023. *Social work, climate change and environmental justice*. [online]. [cit. 2023-09-11].  
Dostupné na: <https://mastersinsocialworkonline.org/resources/climate-change/>
- FRY, E., 1827. *Observations on the visiting, superintendence and government, of female prisoners*. [online]. London: John and Arthur Arch. [cit. 2016-03-30].  
Dostupné na: [https://books.google.sk/books?id=ossXAAAA-YAAJ&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs\\_ge\\_summary\\_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](https://books.google.sk/books?id=ossXAAAA-YAAJ&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false)
- GALPER, J., 1980. *Social Work: a Radical Perspective*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- GRAY, M., COATES, J., HETHERINGTON, T. (Eds.), 2012. *Environmental social work. [online]. E-Book*. London: Routledge. [cit. 2023-02-22].  
Dostupné na: DOI <https://doi.org/10.4324/9780203095300>
- GRAY, M., COATES, J., 2015. Changing Gears: Shifting to an Environmental Perspective in Social Work Education. [online]. In: *Social Work Education*, 34(5):502-512. [cit. 2023-01-31].



- Dostupné na: DOI  
10.1080/02615479.2015.1065807
- HARRIS, C., BODDY, J., 2017. The Natural Environment in Social Work Education: A Content Analysis of Australian Social Work Courses. [online]. In: *Australian Social Work*. 70(3):337-349. [cit. 2023-01-17].  
Dostupné na:  
<https://doi.org/10.1080/0312407X.2016.1263352>
- HAWKEN, Paul., 1993. *The Ecology of Commerce: A Declaration of Sustainability*. New York: Harper Collins Publisher.
- HEALY, K., 2000. *Social Work Practices*. London: Sage.
- HILL, O., 1875. Homes of the London Poor. New York: State Charities Aid Association.
- IASSW., *International Association of School of Social Work*. [online]. [cit. 2023-02-14].  
Dostupné na: <https://www.iasw-aists.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
- IFE, J., 1997. *Rethinking Social Work: Towards Critical Practice*. Melbourne: Addison Longman Wesley.
- IFSW, *International Federation of Social Workers*. 2022. *The role of social workers in advancing an eco-social work world*. [online]. [cit. 2023-03-04].  
Dostupné na: <https://www.ifsw.org/the-role-of-social-workers-in-advancing-a-new-eco-social-world/>
- IFSW, *International Federation of Social Workers 2014*. [online]. [cit. 2023-04-04].  
Dostupné na:  
<https://www.ifsw.org/about-ifsw/>
- JONES, P., 2014. Ecological literacy in social work education: Using a scenario-based approach to bring community spaces into the classroom. [online]. In: NICOLAIDES, A. HOLT, D. (Eds.) 2014. *Spaces of Transformation and Transformation of Space, Proceedings of the XI International Transformative Learning Conference*. New York: Teachers College, Columbia University. pp. 365-370. [cit. 2023-02-22].  
Dostupné na:  
<https://core.ac.uk/download/pdf/303770956.pdf>
- KNOX, J., 2018. *Right to a healthy and sustainable environment report*. UN No. A/HRC/73/188 [online]. [cit. 2022-09-11].  
Dostupné na:  
<https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-environment/right-healthy-and-sustainable-environment-report>
- KONDRAT, M.E., 2013. Person-in-Environment. Encyclopedia of Social Work. Oxford: National Association of Social Workers and Oxford University Press.
- KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, M., 1946. *Psychogeneze sociálních případů. O vzniku sociální úchylnosti*. Praha: Nová Osvěta.
- KRINGS, A., C. COPIC, 2020. Environmental justice organizing in a gentrifying community: Navigating dilemmas of representation, issue selection, and recruitment. [online]. In: *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 102(2):154-166. [cit. 2022-07-18].  
Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/1044389420952247>
- KRINGS, A., BRYAN, C. V., MATHIAS, J., PERRON, B. E., 2020. Environmental social work in the discipline literature, 1991-2015. [online]... In: *International Social Work*, 63(3):275-290. [cit. 2023-02-21].  
Dostupné na:  
<https://doi.org/10.1177/0020872818788397>
- KRINGS, A., KORNBERG, D., LANE, E., 2018. Organizing Under Austerity: How Residents' Concerns Became the Flint Water Crisis. [online]. *Critical Sociology* 45(4-5):583-597. [cit. 2022-12-10].  
Dostupné na:  
<https://doi.org/10.1177/0896920518757053>
- LEVICKÁ, J., K. LEVICKÁ, V. HANZALÍKOVÁ, A. BÁNOVČINOVÁ, 2012. *Ekosociálne prístupy v sociálnej práci*. Trnava: Oliva, ISBN 978-8089-332-14-4

- LEVICKÁ, J., LEVICKÁ, K., 2013. Global Agenda a jej význam pre budúci vývoj sociálnej práce In: *Aktuálne otázky sociálnej politiky - teórie a praxe*. ISSN 1804-9095. - Vol. 7, No 1 (2), s. 6-17.
- LEVICKÁ, J., et al., 2018. *História ako indikátor sociálnej práce*. Trnava: FZaSP TU.
- LEVICKÁ, J., 2023. *Environmentálna sociálna práca*. Trnava: UCM.
- MULLALY, B., 1993. *Structural Social Work*. Toronto: McLelland and Stewart.
- MULDON, A., 2006. Environmental Efforts: The Next Challenge for Social Work. [online]. In: *Critical Social Work*. An Interdisciplinary journal dedicated to social justice. [cit. 2008-03-15].  
Dostupné na: <https://insight.study.csu.edu.au/eco-social-work/>
- POSTIGLIONE, A., 2010. Human rights and the environment. [online]. *International Journal of Human Rights*, 14(4), 524–541. [cit. 2021-09-19].  
Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13642980802710830>
- RAMBAREE, K., 2020. Environmental social work: Implications for accelerating the implementation of sustainable development in social work curricula. [online]. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 21(3):557-576. [cit. 2022-02-24].  
Dostupné na: DOI: 10.1108/IJSHE-09-2019-0270
- RAMBAREE, K., 2014. Computer-aided deductive critical discourse analysis of a case study from Mauritius with ATLAS-ti 6.2, in Lim, H. L. (Ed.). In: *Innovative Methods and Technologies for Electronic Discourse Analysis, IGI Global*, Hershey, PA, pp. 346-368. [cit. 2022-09-23].  
Dostupné na: [https://www.researchgate.net/publication/290799408\\_Computer-aided\\_deductive\\_critical\\_discourse\\_analysis\\_of\\_a\\_case\\_study\\_from\\_mauritius\\_with\\_ATLAS-ti\\_62](https://www.researchgate.net/publication/290799408_Computer-aided_deductive_critical_discourse_analysis_of_a_case_study_from_mauritius_with_ATLAS-ti_62)
- RAMSAY, S., J. BODDY, 2017. Environmental social work: A concept analysis. [online]. *British Journal of Social Work*, 47(1):68–86. [cit. 2022-02-20].  
Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw078>
- REPORT No. A/HRC/43/53. *Good practices on the right to a safe, clean, healthy and sustainable environment* 2019. [online]. UN [cit. 2022-10-20].  
Dostupné na: <https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4353-good-practices-right-safe-clean-healthy-and-sustainable>
- RIEDEL, E., 2004 (Ed.) Menschenrechte: Dokumente und Deklarationen. [online]. *APuZ*, 20. [cit. 2022-11-18].  
Dostupné na: <https://atme-ev.de/images/Menschenrechtstexte/67jipu-1.pdf>
- REISCH, M., ANDREWS, J., 2001. The Road Not Taken. A History of Radical Social Work in the United States. [online]. New York: Routledge. [cit. 2022-11-29].  
Dostupné na: DOI <https://doi.org/10.4324/9781315800646>
- SCHMITZ, C. L. MATYÓK, T., SLOAN, L. M., JAMES, Ch., 2012. The Relationship Between Social Work and Environmental Sustainability: Implications for Interdisciplinary Practice. [online]. In: *International Journal of Social Welfare*, 21(3), 278–286. [cit. 2018-06-06].  
Dostupné na: DOI: 10.1111/j.1468-2397.2011.00855.x,
- STAMM, A., 2023. The sustainability transition requires extended and differentiated NorthSouth Cooperation for Innovation. [online]. UNCTAD Background Paper. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development. [cit. 2023-06-06].  
Dostupné na: [https://unctad.org/system/files/non-official-document/tir2023\\_background5\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/non-official-document/tir2023_background5_en.pdf)
- STAMM, I., 2023. Human Rights-Based Social Work and the Natural Environment: Time for New Perspectives. [online]. In: *Journal of Human Rights and Social Work*. 8, 42–50 [cit. 2023-09-22].  
Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s41134-022-00236-x>

STAMM, I., 2021. Ecosocial work and services for unemployed people: The challenge to integrate environmental and social sustainability. [online]. *Nordic Social Work Research*. [cit. 2023-02-17].

Dostupné na:

<https://doi.org/10.1080/2156857X.2021.1975154>

UNITED Nations Secretary General, Statements and Messages, 2021. [online]. [cit. 2022-12-09].

Dostupné

na:

<https://www.un.org/sg/en/latest/sg/statement>

WANG, P., ALTANBULAG, A., 2022. A concern for eco-social sustainability: Background, concept, values, and perspectives of eco-social work. *Cogent Social Sciences*. 8(1).

Dostupné na:

<https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2093035>

ZAPF, M. K., 2010. Social work and the environment: understanding people and place. [online]. *Critical Social Work*. 11(3):30-46. [cit. 2022-07-17].

Dostupné na: <https://ojs.uwindsor.ca/index.php/csw/article/download/5831/4792?>

ZAPF, M. K. b.r.v., Social Work and the Environment: Understanding People and Place.[online]. [cit. 2023-02-12].

Dostupné na: <https://ojs.uwindsor.ca/index.php/csw/article/download/5831/4792?>

### Afiliácia

*Tento príspevok je výstupom z projektu APVV-20-0094 Environmentálna spravodlivosť v kontexte sociálnej práce.*

### Kontaktné údaje

**Prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD.**

*Katedra sociálnej práce*

*FSV UCM v Trnave*

*Bučianska 4/A*

*917 01 Trnava*

*mail: [jana.levicka@ucm.sk](mailto:jana.levicka@ucm.sk)*

**PaedDr. Monika Orlíková, PhD.**

*Katedra sociálnej práce*

*FSV UCM v Trnave*

*Bučianska 4/A*

*917 01 Trnava*

*mail: [monika.orlikova@ucm.sk](mailto:monika.orlikova@ucm.sk)*